

УДК 346.14+346.9(477)

Факас І. Б.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Досліджено правове регулювання інституту наказного провадження в господарському судочинстві. Проведено аналіз особливостей застосування наказного провадження, а також з'ясовано перспективи впровадження цієї форми в господарське судочинство.

Ключові слова: господарське судочинство, спрощена процесуальна форма, наказне провадження, судовий наказ, безспірність.

Исследовано правовое регулирование института приказного производства в хозяйственном судопроизводстве. Проведен анализ особенностей применения приказного производства, а также выяснено перспективы внедрения этой формы в хозяйственное судопроизводство.

Ключевые слова: хозяйственное судопроизводство, упрощенная процессуальная форма, приказное производство, судебный приказ, бесспорность.

The legal regulation of the institution of ordering proceedings in economic legal proceedings is investigated. The analysis of the peculiarities of the use of ordering proceedings has been carried out, as well as prospects of implementation of this form in economic legal proceedings.

Keywords: economic legal proceedings, simplified procedural form, ordering proceedings, judicial order, uncertainty.

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку права й економіки виникає закономірна потреба в пошуку нових форм і методів захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. Україна як держава, яка обрала шлях розвитку до вступу в Європейський Союз (далі – ЄС), повинна враховувати вимоги останнього до правосуддя.

Загальноєвропейське право рекомендує країнам-членам ЄС передбачати правила, спрямовані на пришвидшення вирішення спору. Зокрема, йдеться про рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи від 28.02.1984 р. № R(84)5, у принципі № 8 якої вказується про доцільність застосування правил, спрямованих на швидке вирішення спорів у випадках, пов'язаних із безспірним правом, заздалегідь оціненою шкодою, а також у випадках, пов'язаних із позовами на невеликі суми [1, с. 182]. Питання оптимізації процесуальної форми, оперативності та спрощеності господарського судочинства назрівало давно. Адже саме завдяки спрощенню процесу можна досягти скорочення строків розгляду справ та здешевлення судової процедури для суб'єктів господарювання.

Аналіз дослідження даної проблеми. Різні аспекти щодо запровадження форм спрощеного розгляду справ у судовому процесі висвітлювалися фахівцями в галузі цивільного процесу, такими як В.І. Бобрик, М.В. Вербіцька, Н.А. Громошина, Т.М. Кучер, М.А. Черьомін, у галузі адміністративного процесу, такими як І.В. Завальнюк, К.Ю. Молодик, М.І. Смокович, у галузі власне господарського (арбітражного) процесу, такими як Ю.Ю. Грибанов, Е.П. Кочаненко, О.П. Подцерковний, Н.В. Сівак, Є.А. Таликін, О.С. Фонова та інші.

Метою статті є аналіз правового регулювання наказного провадження в господарському судочинстві, особливостей його застосування, а також з'ясування перспектив впровадження цієї форми в господарське судочинство.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці неодноразово наголошували на необхідності впровадження в господарський процес України прискореної та спрощеної процедури, зокрема запровадження інституту наказного провадження в господарському процесі, оскільки це вирішить

ряд проблем, пов'язаних із правозастосуванням у сфері господарювання, та дозволить суттєво розвантажити суди [1, с. 183].

Так, М.В. Вербіцька наголошувала на необхідності застосування спрощеної процедури видачі судового наказу в господарському процесі за вимогами суб'єкта господарської діяльності, що ґрунтуються на господарському договорі, які не можуть бути предметом розгляду в місцевому суді загальної юрисдикції відповідно до загальних правил підвідомчості, адже в таких випадках є всі підстави для застосування спрощеного судочинства для розв'язання конфлікту між кредитором і боржником [4, с. 12-13].

Значимо, що європейське законодавство, зокрема регламент ЄС № 1896/2006, а також національне законодавство багатьох країн передбачають можливість здійснення наказного провадження в торгових (економічних, господарських) справах майнового характеру.

Наказне провадження являє собою спрощену форму вирішення справ, де вимоги стягувача до боржника не викликають сумнівів, мають безспірний характер, підтверджуються документально, з метою реалізації принципу процесуальної економії, та спрямоване на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом [4, с. 17]. Наприклад, у науковій літературі наказне провадження розглядається як вид цивільного судочинства, що полягає в спрощеній документарній процедурі захисту майнових прав та інтересів заявника (стягувача), вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів або витребування майна ґрунтуються на безспірних документах, що здійснюється за відсутності спору шляхом видачі судового наказу [1, с. 184].

З одного боку, до цивільного процесу успішно адаптувалося наказне провадження, про що свідчать наступні статистичні дані – за 9 місяців 2017 р. у провадженні місцевих загальних судів перебувало 76 952 заяв про видачу/ скасування судового наказу (розділ II Цивільного процесуального кодексу

(далі – ЦПК) України [7]. Крім того, ЦПК України передбачає заочний розгляд справи.

Наприклад, відповідно до глави 24 ГПК Республіки Білорусь наказне провадження є винесенням господарським судом ухвали про судовий наказ без судового розгляду й виклику сторін за заявами про стягнення грошових коштів або про звернення стягнення на майно боржника. Визначаються вимоги, за якими може бути видано ухвалу про судовий наказ, та порядок наказного провадження [1, с. 185].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», були внесені досить суттєві зміни в процесуальні кодекси [5]. Однією з новел нового (зміненого) господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) є інститут наказного провадження.

У ГПК з'явилася ще одна форма провадження у вигляді наказного провадження, яка запозичена господарським процесом з цивільного та спрямована на стягнення з боржника незначних грошових сум щодо безспірних вимог. Іншою новелою кодексу є розмежування позовного провадження на окремі види. Отже, відповідно до ч. 1 ст. 12 ГПК, судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів здійснюється у формах наказного та позовного провадження (загального або спрощеного) [2].

Наказне провадження застосовується у випадках, якщо предметом позову є стягнення грошових сум у незначних розмірах, щодо яких спір відсутній або про такий спір невідомо заявнику (ч. 2 ст. 12 ГПК). При цьому головною умовою для застосування у господарському процесі наказного провадження та видачі судового наказу є стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій формі, якщо сума вимог не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб – 176 200 грн. (ст. 148 ГПК) [2].

Традиційно, як і за попереднім ЦПК, стягненню в порядку наказного провадження підлягають безспірні суми заборгованості. Так, на відміну від достатньо розгорнутого

переліку договірних відносин, щодо яких може бути виданий судовий наказ по Цивільному процесуальному кодексу, Господарський процесуальний кодекс містить лише два критерії до визначення допустимості справи до наказного провадження: сума вимоги не перевищує 176 200 грн., тобто сто розмірів прожиткових мінімумів для працездатних осіб, скоріш за все на момент подачі заяви, а не укладення договору [1, с. 185].

Строк розгляду судом заяви про стягнення неоспорованої заборгованості в порядку наказного провадження складає 5 днів (без засідання та повідомлення сторін (ст. 154 ГПК)). Судовий наказ надсилається сторонам та може бути скасований судом на підставі заяви боржника протягом 15 днів з дня отримання останнім копії наказу та інших документів. У разі не оскарження такого наказу боржником він набуває чинності протягом 20 днів (ст. 157, 159 ГПК) [2].

Особа має право звернутися до суду з вимогами, визначеними у частині першій цієї статті, в наказному або спрощеному позовному провадженні на свій вибір. Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, встановленими ГПК України для подання позовної заяви. Заявник має право відкликати заяву про видачу судового наказу до її розгляду судом. За подання заяви про видачу судового наказу справляється судовий збір у розмірі, встановленому законом.

Суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження. Розгляд проводиться без судового засідання і повідомлення заявника і боржника. За результатами розгляду заяви про видачу судового наказу суд видає судовий наказ або постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу. Судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований в порядку, передбаченому ГПК України.

Боржник має право протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування до суду, який його видав. У разі ненадходження до суду заяви від боржника про скасування

судового наказу протягом п'яти днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили.

Таким чином, наказне провадження не передбачає судового засідання, воно відбувається без повідомлення боржника та без оцінки доказів. Основним недоліком наказного провадження в Україні слід вважати те, що в разі виявлення в судовому засіданні спору про право суддя відмовляє у видачі судового наказу, після чого кредитор може подати позов із тих же підстав у порядку позовного провадження, що перетворює такий вид судочинства на невиправданий і нелогічний спосіб захисту громадянами своїх прав та інтересів.

За неповних 6 місяців 2018 р. місцевими господарськими судами було видано 5649 судових наказів. Найбільшу кількість судових наказів видано господарськими судами Дніпропетровської області – 1668, Запорізької області – 789, м. Києва – 540 (для порівняння Господарський суд Київської області видав – 129 судових наказів), Миколаївської області – 367 та Волинської області – 316 судових наказів. Найменшу кількість судових наказів видано господарськими судами Чернівецької – 56, Одеської – 53, Львівської – 52, Черкаської – 47, Житомирської – 29, Івано-Франківської – 26, Кіровоградської – 14, Чернігівської – 10, Хмельницької – 5 областей [7].

Наведені статистичні дані свідчать про те, що в багатьох областях України видача судових наказів господарськими судами практично не здійснюється, що може призвести лише до фактичного існування наказного провадження як форми господарського судочинства.

В той же час інститут спрощеного провадження успішно функціонує в ряді зарубіжних країн, наприклад, Естонії (глава 43 ЦПК), Білорусі, Російській Федерації (глава 29 Арбітражного процесуального кодексу (далі – АПК)) та інших державах.

У цьому плані цікавим прикладом є цивільне судочинство Німеччини, в якому поєднуються такі спрощені процедури, як наказне провадження, документарне провадження та провадження в амтсгерихтах (окружних судах). Зокрема, у Німеччині закріплена норма щодо можливості розгляду справ за письмовими доказами – у формі документарного провадження,

яке полягає в попередньому засіданні та обміні документами. У такому провадженні заявляються вимоги про стягнення грошових сум або надання певної кількості речей, визначених родовими ознаками, або цінних паперів за умови, що всі необхідні факти, на яких ґрунтується заявлена вимога, можуть бути доказані документами. Спеціальні правила в німецькому процесуальному законодавстві присвячені вексельному та чековому процесам, які є особливими формами документарного провадження. Існує також примусове провадження, у порядку якого може бути заявлена будь-яка грошова вимога. При цьому гарантією дотримання інтересів відповідача є можливість розгляду справи в судовому порядку. Передбачена також спрощена процедура стягнення безспірної заборгованості [1, с. 187].

До набрання чинності Господарським процесуальним кодексом України, єдиною альтернативою судовому розгляду спору було попереднє нотаріальне посвідчення договору з наступним вчиненням виконавчого напису нотаріуса.. За нотаріальне посвідчення договору та подальше вчинення виконавчого напису має бути сплачено державного мита у розмірі 1 762 грн. та 1 700 грн. відповідно.

Нескладні арифметичні підрахунки дозволяють визначити розмір судового збору за подачу заяв про видачу та скасування судового наказу: 176,20 грн. та 88,10 грн. Тобто на відміну від витрат на нотаріальне посвідчення, для якого як бачимо, характерна диференційованість, витрати на розгляд справи в наказному провадженні в господарському судочинстві більш «лояльні».

«Дешевий» судовий розгляд справи, в порівнянні із нотаріальним процесом, призведе не до зменшення, а до збільшення навантаження господарських судів при розгляді такої категорії справ. Звісно, суми сплаченого судового збору спрямовуються до державного бюджету України, так само, як і суми сплаченого державного мита, – тобто незалежно від застосовуваної форми процесу державний бюджет «у плюсі». Чи набере цей інструмент популярності, з огляду на спірний (як правило) характер проблем у господарських правовідносинах,

які генерують звернення до суду – покаже час. Як наслідок, після проведення нескладних формальностей, – скасування судового наказу та звернення в позовному порядку, що лише затягне розгляд спірного питання [6].

Висновки. Підсумовуючи викладене, вважаємо, що господарське процесуальне законодавство повинно рухатись у напрямку власної моделі застосування спрощених процедур з урахуванням світового досвіду в цьому питанні. Дійсно, вдосконалюючи господарське процесуальне законодавство, слід максимально відобразити спрямованість процедур на оперативне вирішення спору, що зумовлене специфікою господарської діяльності, створивши належні умови для функціонування й розвитку економіки. Водночас потребують введення в господарський процес лише ті виважені апробовані процесуальні елементи, які забезпечують прийняття правосудних рішень, а не утворюють численні можливості недобросовісних відповідачів (боржників) для ухилення від відповідальності шляхом затягування розгляду господарських справ.

Література:

1. Згама А.О. Про застосування спрощеної процедури в господарському судочинстві / А.О. Згама // Актуальні проблеми держави і права. - 2014. - Вип. 72. - С. 182-187.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст. 56.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492).
4. Вербіцька М.В. Наказне провадження у цивільному процесі України / М.В. Вербіцька. Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. В. Вербіцька; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2011. - 19 с.
5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - №48. - Ст. 436.

6. Наказне провадження в «новому» господарському процесі
URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/nakazne-provadhennya-v-novomu-gospodarskomu-protsesi/>.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/>.